

۲۰۳۹۹۰۱
۹۸/۵/۵

فقه استدلالی نفت و گاز و حقوق تطبیقی

www.ketab.ir

تألیف

دکتر سید علی محمد یثربی

دانشیار پردیس فارابی دانشگاه تهران

شماره مسلسل ۹۸۹۲

شماره انتشار ۴۰۴۴

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	: پثری، سید علی محمد، ۱۳۳۰-
عنوان و نام پدیدآور	: فقه استدلالی نفت و گاز و حقوق تطبیقی/ تالیف سید علی محمد پثری
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۷.
موضوعات ظاهری	: ص، ۱۶۵ص.
روست	: انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۴۰۴۴.
شابک	: ۲۲۰۰۰۰ ریال 978-964-03-7326-2
بعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۶۳-۱۶۴.
موضوع	: نفت-صنعت و تجارت-جنبه های حقوقی
موضوع	: معدن و ذخایر معدنی(فقه)
شناسه افزودن	: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۷ ف۲/۵/HD۹۵۶۰
رده‌بندی دیویی	: ۳۳۸.۷۲۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۵۵۹۰۰۴

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و معلمان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، یا الکترونیکی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمام حقوق برای ناشر محفوظ است.

عنوان: فقه استدلالی نفت و گاز و حقوق تطبیقی

تألیف: دکتر سیدعلی محمد پثری

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است»

بها: ۲۲۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>

پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست مطالب

ش	مقدمه
۱	فصل اول - کلیات
۱	مفهوم حقوق نفت
۳	مشخصه‌های حقوق نفت
۴	۱- حقوق نفت رشته مستقل حقوقی
۶	۲- بین‌المللی بودن حقوق نفت
۸	۳- بالادستی بودن حقوق نفت
۹	حقوق نفت و سایر رشته‌های حقوقی
۱۰	الف) حقوق نفت و حقوق قراردادهای
۱۱	ب) حقوق نفت و حقوق اقتصادی
۱۳	ج) حقوق نفت و حقوق بین‌الملل عمومی
۱۴	د) حقوق نفت و حقوق انرژی
۱۶	ه) حقوق نفت و حقوق تجارت بین‌الملل
۱۷	مفهوم اصطلاحی فقه استدلالی نفت و گاز
۱۸	قواعد فقه
۱۸	منابع فقه
۱۹	دینامیسم اسلامی
۲۲	ولایت فقیه عادل
۲۳	استقلال فقه اسلامی
۲۴	تعریف نهایی فقه استدلالی نفت و گاز
۲۵	فصل دوم - مالکیت معادن
۲۵	مالکیت معدن در فقه اسلامی
۲۵	معدن در لغت
۲۶	معدن در حدیث

۲۸ معدن در کلام فقها
۲۹ معادن باطنی
۳۰ معادن باطنی نزدیک به سطح زمین
۳۰ معادن باطنی مستتر
۳۰ تبعیت معدن از زمین
۳۱ معدن در اراضی مفتوح العنوه
۳۲ مالکیت معدن
۳۳ ادله رای اول (معادن مطلقاً ملک امام (ع))
۳۴ ادله و مستندات
۳۴ الف) دلیل عقلی
۳۴ ب) کتاب
۳۵ ج) سنت
۳۷ ادله رای دوم (معادن مطلقاً از مشترکات عمومی است)
۳۸ ج) سیره جاریه بین مسلمین
۳۹ رأی ثالث (معادن موجود در اراضی تعلیه به امام (ع) ملک امام (ع) است و سایر معادن از مشترکات عمومی است)
۳۹ رأی چهارم (معادن سطحی از مشترکات عمومی و معادن دونی ملک امام (ع) است)
۴۱ رأی پنجم: (معادن موجود در املاک امام (ع) و املاک غیر روضی تابع زمین است و سایر معادن از مشترکات عمومی است)
۴۲ رأی ششم: (معادن در ملکیت امام برای امام و معادن در مشترکات عمومی برای عموم است)
۴۲ نتیجه نهایی درباره مالکیت معادن
۴۳ ملکیت عارضی معدن
۴۳ نوع اول: اسباب ابتدایی
۴۳ نوع دوم: اسباب ثانوی
۴۴ تحجیر و حکم آن
۴۴ طبیعت حق تحجیر
۴۴ زمان تحجیر و زوال آن
۴۵ وجوه اشتراک و افتراق حق ملک و حق اختصاص
۴۵ کیفیت تحجیر

۴۵	حیازت
۴۶	اثر شرعی حیازت
۴۶	حیازت معادن
۴۶	احیاء
۴۷	تعریف ماهیت حقوقی احیاء
۴۷	نتیجه شرعی و قانونی احیاء
۴۸	مستندات قاعده حیازت
۴۸	ماهیت حقوقی احیاء
۴۸	شرایط تملک از طریق احیاء
۴۹	اقتطاع
۵۰	اثر شرعی مترتب بر اقطاع
۵۱	اقتطاع در معدن
۵۲	النحل
۵۳	ملکیت معدن در سایه دولت اسلامی
۵۳	حدود ملکیت معادن عادی
۵۴	معادن استراتژیک
۵۴	فقه انفال
۵۵	معنای لغوی فیء
۵۵	آیات الاحکام انفال
۵۶	القول فی انفال
۵۸	نحوه مالکیت منابع و بهره‌برداری از آن در فقه اسلامی
۵۸	اقسام منابع طبیعی، اقسام و احکام آن
۵۹	زمین‌های مفتوح العنوه
۵۹	زمین‌هایی که از طریق صلح به دست آمده است
۶۰	زمین‌های موات اصلی و فرعی
۶۰	زمین‌های بی‌صاحب و زمین‌های بالای کوه‌ها، دره‌ها و جنگل‌ها
۶۰	زمین‌های معطل
۶۱	مصرف انفال و فقه اهل سنت
۶۱	۱- فیء

- ۶۲ ۲- صفایا و قطابع
- ۶۲ ۳- اراضی موات
- ۶۲ ۴- معادن
- ۶۳ ۵- میراث من لا وارث له
- ۶۴ ۶- غنائم

فصل سوم - فقه مسئولیت و عدالت بین نسلی در مسائل نفت و گاز ۶۵

- ۶۵ کلیات و اصطلاحات
- ۶۶ مسئولیت آلودگی زیست محیطی
- ۶۶ انسان و محیط زیست
- ۶۷ وظیفه انسان در برابر نعمات
- ۶۷ آلودگی، بحرانی جهانی
- ۶۸ وظایف ما در قبال آلودگی
- ۶۹ عدالت بین نسلی
- ۷۰ اثبات عدالت بین نسلی در نگاه اسلام
- ۷۱ اثبات عدالت بین نسلی از نگاه اسلام از راهها و مبتنی بر قابل اثبات است
- ۷۱ ۱. کتاب
- ۷۳ - آیاتی که از اسراف نهی می کند
- ۷۴ ۲- روایات
- ۷۴ - روایاتی که به خلقت ذخایر طبیعی برای انسان اشاره می کند
- ۷۴ - روایاتی که اموال را در دست انسانها امانت می داند
- ۷۵ - روایاتی که معیار عدالت را بی نیازی مردم می داند
- ۷۶ ۳- عقل
- ۷۶ (۱) حرمت اتلاف مال غیر
- ۷۶ (۲) استفاده به قدر ضرورت
- ۷۷ (۳) رعایت انصاف
- ۷۷ ۴- فقه

فصل چهارم - بررسی فقهی - حقوقی قراردادهای بین المللی نفت ۷۹

- ۷۹ تعاریف

۸۰	انواع قراردادهای نفت و گاز
۸۱	امتیازها
۸۱	قراردادهای مشارکت در تولید و قراردادهای خدمت
۸۲	قرارداد مشارکت در سرمایه‌گذاری و دیگر قراردادهای مشارکتی
۸۶	فقه پیشرفته معاملات سلف نفت و گاز
۸۸	ویژگی‌های سلف موازی
۸۹	ریسک اوراق سلف نفتی
۸۹	قیمت گذاری اوراق سلفی
۹۰	مصوبه کمیته فقهی بورس در مورد سلف موازی و حواله
۹۲	جمع‌بندی
۹۳	بررسی فقهی مکانیسم بورس نفت
۹۴	فقه پیشرفته مشتقات در بازارهای آتی
۹۴	اوراق مشتقه
۹۴	آتی‌ها
۹۴	قرارداد اختیار معامله
۹۵	قرارداد آتی
۹۶	انواع معاملات در بازارهای آتی نفت
۹۶	بررسی فقهی معاملات آتی بورس نفت
۹۷	نتیجه نهایی
۹۷	قرارداد معاوضه (SWAP)
۹۷	ماهیت فقهی - حقوقی قرارداد سوآپ
۹۸	احکام معاوضه
۹۹	فقه ربا در قراردادهای نفت و گاز
۱۰۰	بررسی فقهی - حقوقی قراردادهای نفتی
۱۰۰	مشارکت در تولید و ماهیت آن
۱۰۱	ماهیت فقهی حقوقی قرارداد مشارکت
۱۰۱	تفاوت‌های اجاره و جعاله
۱۰۲	بیع متقابل
۱۰۲	ماهیت فقهی و حقوقی بیع متقابل

- ۱۰۲..... الف) مقایسه بیع متقابل با بیع.....
- ۱۰۳..... مقایسه بای یک با عقد معاوضه.....
- ۱۰۳..... مقایسه بای یک و اجاره.....
- ۱۰۳..... مقایسه بای یک و عقد شرکت.....
- ۱۰۴..... تفاوت‌های بای یک با عقد شرکت.....
- ۱۰۴..... مقایسه بای یک با عقد مضاربه.....
- ۱۰۴..... اوصاف مضاربه.....
- ۱۰۴..... تفاوت‌های مضاربه و بای یک.....
- ۱۰۵..... مقایسه بای یک جعاله.....
- ۱۰۵..... قابلیت توجیه بای یک به عقد جعاله.....
- ۱۰۵..... مقایسه بای یک با بیع صلح.....
- ۱۰۵..... مقایسه بای یک با عقود مستثناة.....
- ۱۰۶..... مواضع فقها عظام در مورد موارد بای یک معقده عصر قاجار و پهلوی.....
- ۱۱۰..... ماهیت حقوقی قراردادهای نفتی.....
- ۱۱۱..... خصوصی بودن قراردادهای نفتی.....
- ۱۱۲..... نیمه عمومی یا نیمه خصوصی بودن قراردادهای نفتی.....
- ۱۱۲..... موضوع حقوق بین‌الملل.....
- ۱۱۲..... سایر نظریات.....
- ۱۱۲..... قرارداد نفتی از منظر فقه و حقوق ایران.....
- ۱۱۵..... ضمیمه یک - جهت مطالعه بیشتر.....
- ۱۱۵..... نقش «مخاطره» در اقتصاد اسلامی.....
- ۱۲۰..... کار تعیین‌کننده ارزش.....
- ۱۲۲..... تعریف احتیاجات اقتصادی.....
- ۱۲۹..... ضمیمه دو - مجموعه قوانین و مقررات مربوط به نفت.....
- ۱۲۹..... قوانین و مقررات عام.....
- ۱۲۹..... ۱- از قانون اساسی.....
- ۱۳۰..... ۲- از سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی.....

۳- از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	۱۳۱
۴- از بسته اجرایی وزارت نفت مصوب ۱۳۹۱/۱۱/۲۹ هیأت وزیران	۱۳۴
قوانین و مقررات خاص	۱۳۴
۱- از قانون نفت (مصوب ۱۳۶۶/۷/۹)	۱۳۴
۲- از قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت (مصوب ۱۳۹۱/۲/۲۷)	۱۳۴
۳- قانون اصلاح قانون نفت (مصوب ۱۳۹۰/۳/۲۲)	۱۳۶
۴- آگهی رسمی، صوبه شماره ۲۶۳ مورخ ۱۳۸۴/۱۲/۱۴ شورای عالی حفاظت محیط زیست	۱۴۰
۵- قانون حفاظت از دریاها و رودخانه‌های قابل کشتیرانی در مقابل آلودگی به مواد نفتی	۱۴۱
(مصوب ۱۳۹۱/۱/۴)	۱۴۱
۶- آیین‌نامه اجرایی تبصره (۳) ماده (۳) قانون حفاظت از دریاها و رودخانه‌های قابل کشتیرانی در مقابل آلودگی به مواد نفتی (مصوب ۱۳۹۲)	۱۴۶
۷- آیین‌نامه اجرایی ماده (۶) قانون حفاظت از دریاها و رودخانه‌های قابل کشتیرانی در مقابل آلودگی به مواد نفتی (مصوب ۱۳۹۲/۱/۱۰)	۱۵۲
۸- از آیین‌نامه مربوط به بستر رودخانه‌ها، دریاها، امپیل‌ها، مرداب‌ها، برکه‌های طبیعی و شبکه‌های آبرسانی، آبیاری و زهکشی (مصوب ۱۳۷۹/۸/۱۱ اصلاحات بعدی)	۱۵۵
۹- آیین‌نامه احداث و استفاده از تأسیسات در فلات قاره و منطقه انحصاری اقتصادی ایران در خلیج و دریای عمان (مصوب ۱۳۷۵/۹/۲۸)	۱۵۵
۱۰- قانون اختصاص دو در هزار درآمد ناشی از فروش نفت خام برای عمران و آبادانی مناطق نفت‌خیز	۱۵۹
۱۱- آیین‌نامه اجرایی قانون اختصاص دو در هزار درآمد ناشی از فروش نفت خام برای عمران و آبادانی مناطق نفت‌خیز	۱۵۹
۱۲- تصویب‌نامه درخصوص نصب حسگرها بر روی پمپ‌های بنزین و کنترو و کاهش تبخیر از مخازن و جایگاه‌های سوخت‌رسانی توسط وزارت نفت (مصوب ۱۳۸۷)	۱۶۰
منابع	۱۶۵
الف) فارسی	۱۶۵
ب) عربی	۱۶۶
ج) انگلیسی	۱۶۸

مقدمه

درس فقه استدلالی نفت و گاز بعنوان درس پایه‌ای رشته حقوق نفت و گاز که به بررسی مبانی فقهی مباحث مرتبط با این درس می‌پردازد چه در بخش منابع از حیث مالکیت و مدیریت و چه در بخش قراردادهای متنوع و متجدد نفتی کارآمد است و بروشنی می‌تواند آگاهی‌بخش مباحث کلی و راه‌گشای موارد ابهام و سکوت قانون با توجه به اصل چهار قانون اساسی جمهوری اسلامی باشد. عناوین و سرفصل‌هایی که رای آن دیده شده بود حاوی مباحث جدیدی بود که نیاز به تحقیق جدید داشت و لازمه آن آشنایی منطق و مدرس با دو حوزه فقه و حقوق می‌بود. اولین بار پیشنهاد تدریس آن در دانشگاه تهران از ناحیه مدرس گروه حقوق عمومی وقت دانشکده حقوق و علوم سیاسی آقای دکتر اصلاتی صورت گرفت که برای در دوره دکتری همزمان و ارشد انجام شد. حضور دانش‌پژوهان با تجربه اجرایی و توان علمی خوب در این کارها مشارکت علمی شایسته‌ای را رقم زد مجموعه پیش رو حاصل تدریس همان دوره است که برای منع عام به زیور طبع آراسته می‌گردد و در اینجا یاد سه شخصیت ارزنده آیت‌... شهید سید محمد باقر صدر، آیت‌... شهید مرتضی مطهری و امام سید موسی صدر که از نظریات فقهی اقتصادی ایشان برای مجرای استفاده شده است گرامی می‌داریم و از همه همکاران محترم علمی به خصوص آیت‌... شیخ محسن راکعی، آقای دکتر عبدالحسین شیروی و آقای دکتر علی مشهدی که از کتاب‌های ایشان استفاده شده است تشکر و تقدیر می‌نمایم.

مولف